

28919

ISTORIA

UNUI

MANUAL DE ISTORIE

DE

PROF. I. LUPAȘ
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

EDITURA LIBRĂRIEI
SOCEC & Co. S. A.
BUCUREȘTI, 1932

Pimen
94R / L94

Biblioteca Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

94
L94

Biblioteca Centrala
L150291160

Biblioteca Centrala Universitara - Sibiu

28919

ISTORIA

UNUI

MANUAL DE ISTORIE

DE

PROF. I. LUPAȘ

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA”
— SIBIU —
INVENTARIAT 1998

EDITURA LIBRĂRIEI
SOCEC & Co. S. A.
BUCUREȘTI, 1952

29 JAN 1998

INVENTARIAT
1998

Bibl. Inst. de Inv. superior Sibiu
IN Bibliotecă Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

Iasi, 15 Octombrie 1930

Mult stimat și iubite Domnule Lupas.

Călduroase mulțumiri pentru cartea trimisă.

Fără compliment: manual mai interesant, mai instructiv, mai complet, mai bine scris de „Istoria Românilor” încă nu mi-a fost dat să văd. Cu nesat am citit multe capitole dintr’insul — lectură desfătătoare. Vă prezic repetate edite.

Tar, fiindcă le privesc, mi-aș permite să vă propun un mic adăug pentru viitor.

După cum aveți la sfârșitul fiecărui epoci un paragraf succinat cu privire la „rezultatele dezvoltării istorice” precum și un paragraf relativ la bibliografie, tot așa ar fi de deosebită utilitate și, pe epoci sau subîmpărțiri de epoci — bunăoară pe secole — un paragraf rezumativ privitor la situația istorică concomitentă din restul lumii, nu numai din țările în care am fost în legătură directă. Par’că izolăm prea mult istoria Românilor de istoria universală. Lecianul din clasele superioare mai cu seamă ar trebui să aibă, pentru o înțelegere istorică o privire de ansamblu asupra Europei întregi. Presese?

Exprimându-vă încă odată atât admirația pentru minunata lucrare, vă scriu mieș în deosebită încredințare și simpatie.
Devolat C. Meissner

Scrisoarea d-lui Constantin Meissner

ISTORIA UNUI MANUAL DE ISTORIE

I

La sfârșitul celui dintâi an de învățământ românesc în școlile de stat din Transilvania (1919—1920) — cerându-se corpului didactic dări de seamă asupra experiențelor pedagogice, asupra lipsurilor și dificultăților ce au întâmpinat, — mai mulți profesori de istorie au împărtășit conducătorilor resortului de instrucțiune publică din Cluj desideratul de a se lua măsuri pentru tipărirea unui manual de istoria Românilor, cu menirea specială să servească scopurile învățământului istoric în școlile civile.

Secretariatul general mi-a trimis în vara anului 1920 o adresă, cu numărul 17.518, invitându-mă să scriu acest manual într'un stil simplu și cât mai apropiat de graiul poporului. Adresa era motivată după cum urmează: „Relatându-ni-se din partea profesorilor aplicați la școlile civile, că manualele de istorie tipărite în vechiul Regat sunt scrise într'un stil prea înalt și greu de înțeles pentru elevii din școlile noastre civile, iar de altă parte cuprind prea multe amănunte fără impor-

tanță educativă și tratează în mod foarte sumar momentele mai însemnate din trecutul Românilor ardeleni. — prin aceasta ne luăm voie a vă ruga, să binevoiți a pregăti, întru cât vă permite timpul, până la începutul anului școlar viitor *un manual de istoria Românilor* pentru clasa a IV-a civilă, care să poată fi utilizat și de profesorii școalelor industriale și comerciale“.

Termenul fixat era, evident, prea scurt. Manuscrisul lucrării cerute n'a putut fi înaintat secretariatului general din Cluj, decât la începutul anului 1921.

Între timp apăruse în *Buletinul Oficial al Ministerului Instrucției* din București, la 10 Septembrie 1920, programa analitică aprobată la 22 Iulie acelaș an (No. 65.255) care pretindea să se înfățișeze „în cadrele istoriei Românilor evenimentele mai importante din istoria generală“, fără a le preciza anume.

Astfel autorul avea să urmărească, în fondul lucrării, două scopuri pe cât de importante, pe atât de dificile: 1) să încadreze momentele mai însemnate din trecutul Românilor ardeleni în istoria patriei întregite; 2) să introducă, în cadrele acestei istorii naționale, și evenimentele mai importante din istoria universală. Iar din punct de vedere formal năzuința lui principală trebuia așintită asupra po-

stulaturii unei expuneri „cât mai simple și mai apropiate de graiul poporului“.

În ce măsură a putut fi satisfăcută această *înțreită* obligație, arată raportul recensentului oficial (d-l prof. Al. Lapedatu) care la 25 Martie 1921 făcea următoarele aprecieri: „Capitolele de istorie universală, ce acest program impune a fi tratate în cadrul istoriei noastre naționale, au fost introduse cu multă pricepere și pe cât cu puțință în legătură organică cu expunerea generală a materiei, ceea ce, trebuie să se recunoască, nu e totdeauna posibil.

„Evenimentelor privitoare la trecutul Românilor din Transilvania li s'a dat, cum e firesc, o întindere mai potrivită cu importanța lor și cu interesul ce trebuie deșteptat pentru ele la tinerimea noastră școlară de aci. În această privință manualul se prezintă mai complet decât manualele de până acum din vechiul Regat.

„Materia e bine împărțită în capitole. Expunerea e didactică și pe înțelesul elevilor, pentru cari e destinat manualul. Stilul cunoscut al autorului: limpede, plăcut și îngrijit“.

În baza acestei opinii competente manuscrisul a fost aprobat cu decizia secretariatului general din Cluj No. 8518 din 1921 „pentru școalele medii (civile) de băieți și de fete, clasa IV-a de liceu și pentru școalele profesionale din Transilvania“.

Astfel a putut să apară cea dintâi ediție la începutul anului școlar 1921—1922 (tip. „Ardealul“, Cluj), pătrunzând chiar de atunci nu numai în școlile din Transilvania, pe seama cărora fusese cerut și aprobat acest manual, ci chiar și în câteva licee din vechiul Regat și în mai multe școli normale. Cedând stăruinței d-lui profesor de istorie Victor Lazăr dela școala normală din Cuj, am consimțit să publicăm împreună și o ediție specială, pe care d-sa se oferise a o adapta cerințelor programatice ale școlii normale. Ambele ediții s'au epuizat neașteptat de repede.

II

La începutul anului școlar următor, primind invitația aceluiș secretariat general (No. 15.290 din 1922) de a completa materialul astfel ca manualul să poată servi și pentru clasa a VIII-a secundară, am înaintat din nou spre aprobare manuscrisul recomandând a se tipări și un manual auxiliar de *Lecturi istorice*, spre a pune la îndemâna profesorilor și elevilor, un mijloc potrivit pentru înlesnirea intuiției istorice, atât de imperios necesare în sensul principiilor didactice moderne“ (18.XI.1922). La aceasta mi s'a răspuns că în conformitate cu ordinul dat de ministerul instrucției din București No. 121.595 din 1922 „aprobarea manualelor didactice nu se mai poate face la Cluj, ea fiind rezervată

singurei autorități în drept: consiliul permanent al ministerului de instrucțiune publică“.

Înaintând aci manuscrisul, a fost trimis spre examinare d-lui profesor Constantin Moisil, care l-a socotit „din toate punctele de vedere un bun manual didactic“ și d-lui profesor Enache Ionescu, exprimându-și acesta din urmă părerea că manuscrisul prezentat va putea sluji „ca foarte bun manual de învățământ istoric“. Consiliul permanent i-a dat deci aprobare pentru școalele secundare din țara întreagă (la 7 Iunie 1923).

Ediția a doua, apărută la *Cartea Românească* în București, a fost întâmpinată elogios atât în presa cotidiană, cât și în reviste literare din Capitală. Un foiletonist al „Adevărului“ (D. I. Suchianu) mărturisise că a rămas „adânc impresionat“ citind această carte, din care nu lipsește „nici un fapt important“ și în ale cărei „capitole scurte cu detalii tipice și cazuri particulare bine alese“ d-sa a putut descoperi „un simț al proporției fără precedent în manualele noastre“.

Iar colaboratorul elegantei reviste *Cugetul Românesc*, istoricul dr. Virgil Zaborovschi publicând aci o recenzie (1924 pag. 247) spunea că „*acest manual de școală este de fapt o carte pentru toată lumea*“ și că „*nicăiri nu se atinge așa de concret, cu degetul aș zice, realitatea unității noastre naționale... prinsă și reliefată într'un mod admirabil...*“

Sentimentul unității naționale și religioase, sfârșirea spre ajungerea la nivelul politic și cultural european pulsează când dincoace de Carpați, când dincolo mai tare, dar jocul forțelor se echilibrează repede și *orice act național dintr'un loc sau altul devine un act — unic, al unei singure națiuni. Acest miracol al istoriei noastre, precum și sufletul democratic și nobil al poporului nostru este redat cu credință, cu grija adevărului, cu multă dragoste de neam în această carte, pe care ar trebui s'o citească, cred, orice Român...*"

Calități ca cele semnalate în recensia d-lui Zaborovschi îl vor fi îndemnat și pe profesorul de istorie P. Constantinescu să scrie în revista *Arhiva* din Iași (1925 pag. 231) că dintre manualele de istorie „*cel mai preferabil tratat scris până acum*” este „*cartea d-lui profesor Lupaș*”.

Insuși d-l N. Iorga a binevoit a învrednici cartea aceasta de o atențiune cu totul specială. Ținând în vara anului 1926 congresul *Ligii Culturale* la Blaj, a rostit o remarcabilă conferință despre *Partea Ardealului în istoria Românilor*, criticând și zeflemisind încercarea ce am făcut, de a încadra trecutul Ardealului în istoria generală a Românilor. Fără nici un temeiu risca afirmațiunea, că în această încercare aș fi fost călăuzit numai de „*întinderea teritorială a Ardealului față de restul României*” și nu aș fi avut alt criteriu decât „*proporționalita-*

tea chilometrică“ cu măsurători de pământuri „pentru a reclama în folosul fiecărei provincii atâtea și atâtea pagini“ (cf. *Neamul Românesc* din 2 August 1926).

În aceeași conferință se aducea autorului învinuirea, că a făcut amintire de episcopul ardelean Dionisie Novacovici, pe care contemporanii l-ar fi poreclit „rață“ sau „rățoiu“, fiindcă era sârb (râcz) de origine.

Când un prieten mi-a atras atenția asupra acestor afirmațiuni gratuite, i-am spus: „sunt mulțumitor d-lui Iorga pentru atențiunea deosebită, pe care în cadrele unui congres al Ligii Culturale a binevoit a o acorda modestului meu manual de istorie română. Cine își va fi luat osteneala să citească cu atențiune acest manual, se va fi putut însă convinge cu ușurință că *nu înlinderea chilometrică a Ardealului* m'a determinat să încerc a încadra trecutul Românilor de peste munți în istoria generală a neamului nostru, ci cu totul alte considerațiuni, de ordin cultural, didactic și educativ. M'am ferit de exagerări. Și dacă întâmplător am amintit într'o paranteză numele episcopului sârb Dionisie Novacovici, această amintire cred că era cu totul *justificată și necesară*, însemnând ea în realitate *un punct culminant în luptele de rezistență ale românimii ardelenе împotriva prigonirii confesionale patronate de Curtea din Viena*. De aceea data

sosirii lui Novacovici în Ardeal este, din punct de vedere național, mai importantă decât sosirea sau plecarea din Țara Românească și din Moldova a tuturor Domnilor fanarioți pribegi...

„Nu știu pe ce se întemeiază afirmațiunea d-lui Iorga, că tipărirea manualului meu ar fi avut ca urmare excluderea altor manuale de istorie românească din școlile ardelen... Dacă profesorii de istorie au găsit de cuviință să-l aprecieze și introducă chiar în câteva licee din capitală, din Moldova, Basarabia, Bucovina și Dobrogea, nimeni nu poate fi în drept să afirme, că prin aceasta s'ar fi făcut vre-o încercare de excludere a altor manuale similare, cari prin însușirile lor didactice și prin claritatea expunerii pot să pătrundă singure, fără a fi impuse de vre-o autoritate oficială.

„De altfel mărturisesc că n'am înțeles, de ce critica acestui manual a trebuit făcută tocmai la un congres al Ligii Culturale. Poate era mai potrivit să se facă la un congres al Ligii Națiunilor?... (Cf. *Cuvântul* din 19.VIII.1926).

Efectul conferinței rostite de d-l Iorga la Blaj în legătură cu cartea mea? Aceasta a continuat a se răspândi cu tot mai multă vioiciune pe întreg teritoriul țării. Critica puțin obiectivă a d-lui Iorga i-a fost de folos, trezind nu numai în cercurile profesorilor de istorie, ci și în restul publicului cititor de ziare și reviste o legitimă curiozitate de a-i

cunoaște cuprinsul. Din diferite regiuni și orașe ale țării începusem a primi scrisori măgulitoare, în care cititorii își exprimau mulțumirea de a se fi putut lămuri, cu ajutorul manualului meu, ceva mai bine asupra trecutului românesc, decât cu ajutorul altora. Astfel manualul criticat și zeflemisit la 1926 de d-l Iorga, pornește pe calea de a deveni „o carte pentru toată lumea“, cum îi prezisese la 1924 d-l Virgil Zaborovschi.

III

Adevărat că năzuința autorului de a-l amplifica și perfecționa dela o ediție la alta, nu a lipsit — fapt pe care îl scoate în mod deosebit la iveală recenziunea publicată în cotidianul german din Sibiu (*Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* — 13.XI.1931) în legătură cu ediția a VIII-a, constatând că *într'un deceniu au apărut 8 ediții din acest manual*, ceea ce constituie cel mai bun argument pentru utilitatea lui (den besten Beweis für seine Brauchbarkeit) și că la ultima ediție se simte atât în fond, cât și în formă tendința de îmbunătățire (Gegenüber der siebenten Auflage merkt man die am Inhalt und an der Form bessernde Hand). Recensentul, profesor de istorie la un liceu săsesc, crede că istoria Transilvaniei, din punctul de vedere al Sașilor, ar fi fost prea tare desfăcută din cadrele istoriei ungurești; de altfel apreciază *cu recunoștință* îm-

prejurarea, că autorul a ținut seamă și de *isvoarele istorice săsești* (*der Verfasser berücksichtigt auch sächsische Geschichtsquellen, was wir mit Anerkennung feststellen*).

Presa ungurească din Transilvania apreciasse chiar dela început elogios această carte, a cărei primă ediție în limba maghiară a apărut în Cluj cu titlul: *A román nemzet története rövid előadásban. Iskolai és magánhasználatra* (Istoria națiunii române, în scurtă expunere, pentru usul școlar și particular). Ziarul clujan *Ellenzék* scria în numărul dela 16 Aprilie 1921: „Acesta e al 3-lea manual de istorie română, pe care îl cunoaștem și e incontestabil, că în scurt timp le va întuneca pe celelalte cu desăvârșire (*Kétségtelen, hogy amazokat rövideesen teljesen elhomályosítja*). Autorul stăpânește deplin materialul, ceea ce la manualele anterioare nu s'a putut observa (e vorba de două manuale apărute în limba maghiară ca niște traduceri și prelucrări după cartea răposatului Aguletti, publicate de V. Candrea și Dr. Szöcs Géza). De încheiere spune recensentul că manualul profesorului Lupăș cu toate că *reprezintă un mare progres* „noi totuși credem în sosirea unei obiectivități și mai mari“ (*bár a munka nagy haladást jelent, mi még nagyobb tárgyilagosság eljövételében hiszünk*)... Autorul a cerut numai decât recensentului, prin o scrisoare adresată redacției, să i se no-

tifice capitolele sau expresiunile, cari ar putea fi considerate de către cititorii maghiari ca lipsite de obiectivitate, spre a le cerceta și revizui cu mai multă atenție la o eventuală nouă ediție. Accastă cerere a rămas însă fără nici un răspuns...

IV.

În 1928—1929 modificându-se programa analitică a liceelor, a trebuit să fie supus și acest manual unor prefaceri radicale, tipărindu-l simultan în două ediții deosebite: una pentru cursul inferior și alta pentru ultima clasă de liceu. La 27 Septembrie 1929 scria, despre ediția a V-a, apreciatul publicist Karnabat: „metoda și spiritul d-lui Lupaș, păstrând ca temelie documentul și faptul, urcă treptat dela amănunt la generalizare și sinteză, fixând înlănțuirea fenomenelor sub influențe nu numai de natură fizică, ci și sub cauzalități de ordin moral și ideal... Concepția istorică și concluziile, la care ajunge dr. I. Lupaș, nu sunt rodul unei fantezii și pasiuni, nobile în ele înșile, ci o încheiere riguroasă, logică a unor îndelungate și migăloase cercetări în domeniul istoriei, rezultând din înlănțuirea fenomenelor, care își impun din masa materială spiritul lor misterios, dar real și permanent. Istoricul erudit, iluminat de spiritul filosofic și idealist, care este părintele Lupaș, are expresiunea unui talentat literat, scriind o limbă românească, pe cât

de neaoșe, pe atât de elegantă în simplitatea și concisiunea ei". (Indreptarea 27. IX. 1929).

Regretatul B. Cecropide într'un articol intitulat *Istorie și literatură (Universul dela 15 Septembrie 1950)*, spunea despre acest manual, după citirea ediției a VII-a (apărută în editura Socec & Co., București) că aduce „un element important: *selecționează faptele și stăruiește asupra celor care au avut înrăuriri mai puternice, ca să arate nesdruncinata legătură*, motivată și explicată, *între eri și azi*. Este în genere o valorificare a rezultatelor și experiențelor trecutului... Ce bine ar fi, dacă nesățioșii de discursuri oameni politici ar citi cartea aceasta! Capitolul privitor la tendințele de unitate națională este din toată vederea *un capitol de antologie*“...

Cu același simț de critică pătrunzătoare aprecia și recensentul revistei *Societatea de mâine* (No. 11 din 1950) d-l asistent universitar I. Breazu fondul și forma acestei cărți, ajungând la următoarea încheiere: „Prin felul cum autorul scoate la iveală toate actele de manifestare solidară a nației, el îți dă un *puternic sentiment de încredere în tăria unității naționale*. Peste întregă această înșiruire de fapte și oameni simți fâlfâind *un destin istoric: destinul realizat prin cele două uniri, dela 1859 și 1918*...“

..Vrednic de remarcat este spiritul democratic de dragoste a mulțimilor, în care este scrisă această

carte. Capitolele în care se povestesc revoluțiile lui Iloria, Tudor sau cea dela 1848, tot atâtea momente, în care mulțimile s'au înseris în istorie prin sângele lor, sunt printre cele mai atrăgătoare... *D-l Lupăș iubeste poporul — și reușește să dea acest sentiment și lectorului în vederea ridicării lui spre culmile spiritului, supremul ideal al statului românesc întregit. Cartea se încheie cu proiecția luminoasă a acestui ideal pe zarea viitorului. Spațiul nu-mi permite să reproduc aceste admirabile pagini în care vorbește de singura aristocrație care ne trebuie: aristocrația meritului și a talentului, porțile căreia sunt deschise fiecărui fiu al Țării Românești, sau pasagiile în care vorbește despre rolul culturii ca apărătoare a statului întregit. Autorul inoculează astfel elevului o credință largă, justă și umană, singura cu care se poate înrola în lupta de mărire a României“.*

V.

Acestui manual de istorie i-a fost rezervată, în fine, și cinstea rară de a forma obiect de discuțiune în două ședințe ale Senatului din București, în primăvara anului 1932.

Domnul Nicolae Iorga, în calitate de ministru al instrucțiunii publice, răspunzând la o interpelare, a ținut să completeze aprecierile, pe cari le făcuse asupra acestei cărți la 1926 cu prilejul congresului

dela Blaj, în calitate de președinte al Ligii Culturale.

Intre altele a spus d-l N. Iorga, în cuvântarea sa din 5 Martie 1952, la Senat următoarele: „Am aici cartea părintelui Lupaș. Se cheamă *„Istoria Românilor pentru cursul superior de liceu“*. Este o carte foarte iubită în Ardeal. Are opt ediții și nu fiindcă a impus-o ministerul, dar pentru alt motiv. Când s'a alcătuit România aceasta unificată, cărțile de istorie scrise în vechiul Regat, nu știu pentru ce n'au găsit nici un fel de trecere în Ardeal. Imi aduc aminte, că a doua zi chiar după unire, la un restaurant de aici din București au venit câțiva din prietenii mei din Ardeal și mi-au spus așa: „ce păcat că nu avem o istorie a Românilor“ (Mare ilaritate). Vă puteți închipui ce măgulitor era pentru mine, care scrisesem de atâtea ori Istoria Românilor. „Da, ai făcut-o d-ta, dar trebuie s'o pregătim altfel. Dacă vrei, să rămână din fondul scrierii d-tale, dar să însărcinăm pe părintele Lupaș să o facă el altfel, ca pentru o țară mai mare, ca pentru un popor mai mândru“¹⁾. Eu am continuat să tipăresc cartea mea de școală, care a ajuns la a șaptea ediție în 40 de ani, în timp ce cartea părintelui Lupaș a ajuns la

¹⁾ Această convorbire, din care citează d. Iorga câteva fragmente, se păstrează întregă în însemnările d-lui profesor O. Chibu, care nu va lipsi, sper, a o da publicității când și cum va afla de cuvântul.

a opta ediție în 10 ani. Imi pare că este introdusă și în școlile, unde nu sunt numai ortodocși, și văd că nu există nici-o școală în Ardeal, unde să nu fie și uniți. Și-mi închipui, ce plăcere trebuie să facă părinților cari sunt uniți copiii cari, întorcându-se acasă, spun din cartea părintelui pe cinci-șase pagini, că unirea înseamnă blestemul lui Dumnezeu chemat asupra poporului românesc și că orice dușman al unirii este un martir și iar, orice apărător al unirii este un stricător de neam“ ...

Această afirmațiune a d-lui Iorga, regret că mă văd nevoit a o declara *lipsită de orice temei* ca și cea din conferința blăjană dela 1926 cu „*proporționalitatea chilometrică*“. În cuprinsul celor 370 pagini ale cărții mele *nu va găsi nimeni un singur cuvânt*, care să prezinte „unirea“ ca un blestem al lui Dumnezeu sau pe orice dușman al ei ca un martir. Va găsi însă o năzuință onestă și scrupuloasă de a înfățișa *cu cea mai strictă obiectivitate, în cadrele purului adevăr istoric, proselitismul religios al Habsburgilor și eroica rezistență a poporului ardelean*. Dacă am amintit numele câtorva preoți și țărani, cari au pătimit ca niște mucenici împotrindu-se, chiar *cu sacrificiul vieții*, tendințelor de proselitism habsburgic, fiecare cuvânt din acel scurt capitol despre popa Măcenic din Sibiel, popa Ioan din Galeș, Oprea Miclăuș din Săliște, popa Ioan din Aciliu, protopopul Nicolae din Balomir și Ioan

Piuariu din Sadu, poate fi sprijinit cu serii întregi de *documente contemporane și mărturii istorice necontestate de nimeni, de sigur nici de d-l Iorga.*

Nu am pronunțat nicăiri vre-o *judecată sau apreciere subiectivă*, fiind convins că păreri subiective nu au ce căuta în manuale de istorie, cari trebuie să se mărginească la rolul mai modest de a expune și dovedi felul cum s'au desfășurat adevăratele evenimente (*wie es eigentlich geschehen ist*, după îndrumarea metodică a neîntrecutului istoric Ranke). Lăsând în grija cititorilor să le aprecieze în deplină libertate. Dacă am citat părerea *protopopului Petru Maior* sau pe aceea a *preotului Simion Bărnăușiu dela 1848*, am făcut-o numai pentru a produce două dovezi istorice lămuritoare, cu privire la felul cum apreciau acești iluștri slujitori ai bisericii greco-catolice efectele desbinării dela sfârșitul secolului XVII.

Dar cine poate citi fără patimă, cu mintea neobnubilată de idei preconcepute, va găsi în cartea mea o mulțime de fapte și situații, din cari poate să tragă concluzii favorabile pentru rolul, pe care l-au îndeplinit în domeniul vieții politice și culturale credincioși ai acestei biserici de valoarea lui Inochentie și Samuil Micu, G. Șincai, P. Maior, S. Bărnăușiu, G. Barițiu, Andrei Mureșan, Al. Papiu Ilarian, Ioan Micu Moldovan, ș. a.

De altfel, unde se poate găsi o dovadă mai bună

despre absența tendinței, pe care d-l Iorga o atribuie cărții mele, decât în însăși constatarea d-sale că aceasta este „o carte foarte iubită în Ardeal“ ...?. Dacă s'ar fi putut descoperi în cuprinsul ei o astfel de tendință, fără îndoială nu s'ar fi răspândit la un număr așa de mare de școli și n'ar fi devenit „foarte iubită“ în Ardeal, unde — după cum afirmă însuș d-l Iorga — nu există nici o școală fără uniți. În afară de acest argument, oferit chiar în cuvântarea dela Senat a d-lui Iorga, inexistența tendinței menționate o certifică și recenziunea elogi-oasă a d-lui I. Breazu, absolvent al liceului din Blaj și credincios al bisericii greco-catolice. Dacă ar fi simțit undeva, în cuprinsul cărții, o aluzie cât de inocentă în acest sens, de sigur d-l Breazu nu ar fi lipsit a o releva în menționata sa recenziune.

Tot astfel recensentul oficial (greco-catolic) din 1929, d-l profesor V. Motogna, care a semnat împreună cu d-l profesor Andrieșescu dela universitatea din București un referat elogios asupra acestui manual, ar fi subliniat pretinsul defect, dacă el ar fi real, nu imaginar.

VI.

În aceeași cuvântare parlamentară, d-l Iorga continuă să afirme că manualul din chestiune „este cartea unui erudit foarte valoros; părintele este minunat în lucrările de amănunt, dar a avut ambiția de a cuprinde toată istoria Românilor și de a o pune

la îndemâna copiilor. Părintele, când va citi cuvintele rostite de mine, nu cred că se va supăra. Cred că una este eruditul, care cercetează o chestie oarecum mărginită și altceva este omul, care se adresează tuturor copiilor nației sale și omul acesta trebuie să aibă cumpănire, trebuie să aibă o anumită formă și nu-i va cădea greu părintelui, când va afla că eu nu am găsit totdeauna această cumpănire și nu am găsit totdeauna această formă. Pedagogul e puțin prea erudit, așa încât jos sunt tot felul de citațiuni, *tot felul de indicații bibliografice*, și vă puteți închipui copilul acela, ce profit poate să tragă din aceste indicații, cu privire la cărți scrise în *vre-o șapte limbi*“.

Cu privire la aceste observații critice trebuie să lămuresc din nou, fără nici o supărare, ceea ce am arătat dela început, că am scris cartea aceasta, fiind *invitat anume printr'o adresă oficială* a autorității mele școlare.

Sentimentul datoriei față de școala românească. în serviciul căreia mă aflu din toamna anului 1905, și față de ramura specială a științei românești. pe care o cultiv de vre-un sfert de secol și mai bine, mi-a servit ca imbold principal în săvârșirea acestei lucrări, nici de cum vre-o *ambiiie personală*, cum crede d-l Iorga. Am socotit că, după o îndelungată cercetare a amănuntelor, nu va fi o îndrăsneală prea mare din partea unui profesor de istorie, să încerce a da și o lucrare de sinteză în forma unui

manual, mai ales că înainte cu câțiva ani publicasem la Sibiu (1918), o sinteză similară, cu titlul: *Istoria bisericească a Românilor ardeleni*, considerată și de critica română și de cea germană ca o lucrare deplin isbutită și apreciată foarte elogios chiar în coloanele *Revistei Istoric*e a d-lui Iorga, care vrea să-mi conteste acum dreptul de a mă adresa tuturor copiilor nației mele pentru motive sau mai curând pentru *pretexte* de formă. Nu mă surprinde această contestare tardivă, nici nu-mi cade greu, fiind ea cu totul lipsită de temeieri serioase și acceptabile.

Un manual, redactat pentru usul elevilor din ultima clasă a școalelor secundare, nu mai poate fi considerat ca o *carte pentru copii*. La vârsta de 17—18 ani, adolescentul nu mai este aplicat „*in verba magistri jurare*“, primind fără murmur orice afirmațiune lipsită de dovezi, fie că i-o oferă manualul fie că i-o servește explicația profesorului. El simte nevoia iresistibilă de a cerceta și de a se documenta la tot pasul.

Nu trebuie apoi nesocotită nici împrejurarea, că profesorii și elevii liceelor minoritare au primit dela început *cu totală neîncredere orice au găsit tipărit în pre-un manual românesc*. Dându-mi seama de această stare de spirit am căutat a sprijini, pe cât m'au ajutat împrejurările, expunerea narativă a evenimentelor schițate în manual pe o serie de

dovezi istorice, asupra cărora am ținut să atrag mai întâi atențiunea profesorilor, spre a le da puțința să-mi controleze lucrarea și să nu accepte din cu-prinsul ei decât ceea ce se înfățișează ca deplin do-vedit. Dar și în mintea elevilor presupuneam că se poate trezi uneori o curiositate binefăcătoare și o dorință serioasă de a cunoaște chestiunile mai aprofundat de cum le îmbie forma condensată, re-sumativă a unui manual.

Și nu m'am înșelat. Chiar cu prilejul examenului de bacalaureat din Iulie 1932, prezidând o comi-siune dela Timișoara, am avut bucuria de a des-coperi în răspunsurile absolvenților dela liceul Traian Doda din Caransebeș un interes viu și mul-tilateral nu numai pentru chestiuni tratate în ma-nual, ci și pentru altele, pe cari nu puteau să le cunoască decât din lectura izvoarelor. Spre a le face accesibile câteva părți mai importante din izvoarele diferitelor epoce, am tipărit încă dela 1928 manua-lul auxiliar *Lecturi din izvoarele istoriei române*, unde nu se dau „indicații în vre-o 7 limbi“, ci se cu-prind reproduceri atât din cronici și documente ro-mânești, cât și străine, dar acestea din urmă sunt toate în traducere românească astfel încât nici un elev nu va întâmpina dificultăți, dacă vrea să le citească și să le înțeleagă.

Tocmai în ceea ce caută d-l Iorga să găsească un argument ostil cărții mele, recensentul grec din

Atena, profesorul *N. Andriotis* a descoperit un merit, pe care a ținut să-l releve în mod special în recenziunea publicată în revista ateniană *Ellinika Apospasma* (No. 2 din 1950) scriind că „D. I. Lupaș, profesor la Universitatea din Cluj, sintetizează în cartea sa toată istoria poporului român, dela primele stadii ale formării până astăzi. Dar această carte, care e destinată să fie un manual pentru clasele superioare ale liceului, e atât de cuprinzătoare ca material și bogată în bibliografie, încât poate să fie folositoare și pentru cercetătorii greci”. (‘Ο *J. Lupaș*, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Cluj, συνοψίζει στο παραπάνω βιβλίο του όλόκληρη την ιστορία του ρουμανικού έθνους από τα πρώτα στάδια του σχηματισμού του ίσα με σήμερα. Μολονότι τὸ βιβλίο του προορίζεται ως διδακτικό έγχειρίδιο τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς Μέσης Ἐκπαιδύσεως, εἶναι τόσο περιεκτικό σὲ ὕλη καὶ πλούσιο σὲ βιβλιογραφία, ὥστε θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ χρήσιμο καὶ στοὺς Ἕλληνες ἐρευνητές).

Fiindcă d-l N. Iorga pare aplicat a găsi în cartea mea, pe lângă pretinsul defect de formă, și oarecare lipsă de cumpănire, fără a precisa în ce ar consta ea, sper că nu-i va cădea greu, dacă îmi iau Libertatea să opun acestei afirmațiuni gratuite *părerea unui distins bărbat de școală*, a cărui vastă orientare didactică-literară e în deobște apreciată și al cărui bun simț pedagogic nu a fost până acum contestat de nimenea, *părerea octogenarului Con-*

stantin Meissner din Iași, care după citirea acestei cărți îmi scria: „Fără compliment: *manual* mai interesant, mai instructiv, mai complet, mai bine scris de *Istoria Românilor* încă nu mi-a fost dat să văd. Cu nesaț am citit multe capitole dintr'însul — lectură desfătătoare. Vă prezic repetate ediții“ ...

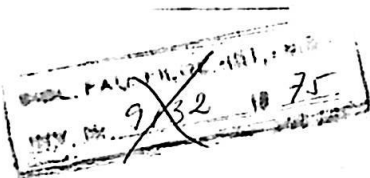
* * *

De încheiere țin să mulțumesc d-lui Iorga pentru aprecierile dela Senat, după cum i-am mulțumit la 1926 și pentru cele dela Blaj.

Identice fiind sentimentele, din cari au isvorît și unele și altele — „din prisosința inimii grăește gura“ — probabil nici efectele lor nu vor fi prea diferite.

Habent sua fata libelli...

Săliște, August 1932.

In editura SOCEC & Co. S. A. au apărut *de acelaș autor* următoarele manuale didactice de curs secundar, aprobate de Ministerul Instrucției și apreciate deosebit de favorabil de către toți profesorii, cari le-au utilizat:

- I. Lupaș, *Istoria universală* pentru cl. I-a
" " " " cl. II-a
" *Istoria Românilor* " cl. IV-a
(ediția IX).
" *Istoria Românilor* pentru curs superior
(ediția VIII).
" *Istoria bisericii ortodoxe române* pentru
cl. IV-a (ediția III).
-

1. lu